

Melnikienė, Danguolė. *Dictionnaire lituanien–français / Lietuvių–prancūzų kalbų žodynas*. Paris: Hermann Éditeur, 2020, pp. 1151, ISBN 9791037003232.

Recenzavo / Reviewed by **Aurelija Leonavičienė**

Department of Foreign Language, Literary and Translation Studies

Vytautas Magnus University

V. Putvinskio g. 23-316, Kaunas, LT-44243, Lithuania

E-mail: aurelija.leonaviciene@vdu.lt

Reikšmingas įvykis dvikalbėje lietuvių ir prancūzų leksikografijoje

Šiais, 2020 metais Prancūzijos *Hermann Éditeur* leidykla išleido Vilniaus universiteto prof. dr. Danguolės Melnikienės dvikalbį žodyną „Dictionnaire lituanien–français. Lietuvių–prancūzų kalbų žodynas“, kuris tapo svarbiu įvykiu lietuvių leksikografijoje. Žodyną recenzavo Ispanijos prof. Xavier Blanco Escoda (Universitat Autònoma de Barcelona) ir prof. Aurelija Leonavičienė (Vytauto Didžiojo universitetas).

Palyginti su ankstesniais, gerokai mažesnės leksinės apimties lietuvių–prancūzų kalbų žodynais (1962 m. ir vėlesnių leidimų), šis žodynas reprezentuoja išskirtinai gausų (virš 30 000 antraštinių straipsnių) leksinės paradigmos inventorių, kuris atspindi šiuolaikinės lietuvių ir prancūzų bendrinės kalbos realią vartoseną, teikia naudingos lingvistinės informacijos apie antraštinius žodžius, jų kontekstinį vartojimą ir, žinoma, nepalieka nuosalyje dažniau vartojamos įvairių mokslo sričių (ekonomikos, informatikos, ekologijos, biologijos, medicinos ir kt.) leksikos. Prof. Danguolės Melnikienės žodynas neabejotinai atitinka Europos ir pasaulio šiuolaikinių dvikalbių žodynų rengimo principus ir siekį sieti išvien kalbos ir kultūros reiškinius, pateikti svarbiausius leksinius vienetus, reikalingus tarp sisteminei ir tarpkultūrinei komunikacijai. Neseniai išleistas „Dictionnaire lituanien–français. Lietuvių–prancūzų kalbų žodynas“ remiasi „naujausiais XX amžiaus pabaigos ir XXI amžiaus pradžios leksikografiniais principais“ ir, kaip teigia žodyno autorė, aprašo „abiejų kalbų vartosenos diatopinius, diachroninius, diastratinčius bei dia-techninius variantus.“ (Melnikienė 2020, 33).

Analizuojant „Dictionnaire lituanien–français. Lietuvių–prancūzų kalbų žodyną“ ir jo pratarmę akivaizdžiai matyti, kad prof. Danguolė Melnikienė labai kruopščiai ir profesionaliai atrinko lietuvių ir prancūzų kalbos leksiką. Lietuvių kalbos žodžius autorė rinko iš Lietuvių kalbos instituto leksikografų sukauptų naujausių leksikografinių duomenų, Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyno, rėmėsi Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimais, internetiniais žodynais, verstinių tekstų duomenų bazėmis ir kitais patikimais lietuvių kalbos leksikografiniais šaltiniais. Prancūzų kalbos leksinių duomenų šaltiniais buvo pasirinkti pasaulyje žinomi naujausi prancūzų kalbos žodynai (*Petit Robert*, *Grand Robert*, *Trésor de la langue française informatisé*, *Larousse informatisé*, *Le dictionnaire des combinaisons des mots* ir kt.), internetinės verstinių tekstų duomenų bazės *Linguee* ir *Reverso context*, teikiančios daug naudingos informacijos apie kontekstinį žodžių vartojimą, kolokacijas, pragmatemas ir kt.

Aptariamo sinchroninio žodyno tikslas, kaip rašo jo autorė pratarmėje, yra suteikti žodyno naudotojams kuo daugiau reikalingos informacijos (morfologinės, leksinės, sintaksinės, semantinės, pragmatinės) apie antraštinį žodį, o ne vien pateikti maksimalią žodyno žodžių sankaupą (Melnikienė 2020, 19), kaip buvo daroma senuosiuose dvikalbiuose žodynuose. Su minėtu tikslu siejasi ir autorės uždavinys sieti išvien žodyno leksikografinę ir kultūrinę funkciją (2020, 20). Tai teikia žodynui didelę pridėtinę vertę ir atspindi jo įvairiapusį naudingumą mokantis / mokant kalbą, studijuojant kalbą didaktiką, ar vertimą, kai kalbos reiškinys, atsietas nuo kultūrinio konteksto, negali būti adekvačiai suprastas.

Atskirai būtų galima paminėti didelę žodyno reikšmę vertimo studijoms ir vertimo praktikai. Tai, kad žodyne lietuvių ir prancūzų kalbos leksikos paradigmos atskleidžiamos remiantis sintagminiais žodžių ryšiais (kolokacijomis, laisvaisiais žodžių junginiais, frazėmis, posakiais, idiomomis ir pragmatemomis) ir, apskritai, realaus žodžių vartojimo kontekstais, visiškai atspindi šiuolaikinio vertimo mokslo, studijų ir praktikos nuostatą verčiant ar mokantis versti neieškoti atskirų žodžių atitikmenų, o taikyti fraziškumo principą arba, tiksliau, rinktis gatavus „kalbos pusfabrikačius“, kaip juos yra vadinęs vokiečių lingvistas F. J. Hausmannas (1984, 395–407). Fraziškumo principą gana sunku taikyti naudojant senuosius dvikalbius žodynus, pateikiančius žodžių reikšmes ir, deja neretai, nuo realios vartosenos nutolusius pavyzdžius. Šie žodynai tarsi veda vertėjus linijinio vertimo keliu siūlydami rinktis izoliuotus leksinius atitikmenis. Tam, kad vertėjai ir vertimą studijuojantys studentai galėtų taikyti vertimo fraziškumo principą, jiems reikalingi šiuolaikiniai, kontekstinį žodžių vartojimą, vertimo duomenų bazių minimalius kontekstus ir kultūriškai determinuotus junginius (pavyzdžiui, idiomos, pragmatemas ir kt.) reprezentuojantys dvikalbiai žodynai. Kaip tik tokiu žodynu laikytinas D. Melnikienės „Dictionnaire lituanien–français. Lietuvių–prancūzų kalbų žodynas. Norėdami pagrįsti šį teiginį pacituosime du antraštinių žodžių straipsnius, kuriuose pateikiamos vertimo fraziškumo principui įgyvendinti labai svarbios abiejų kalbų *pragmatemos* (žy-

mėtos tuščiaviduriais rombais), *idiomos* (žymėtos pilnaviduriais rombais) ir familiarios kalbos *posakiai, idiomos ir kt.* (pažymėti jausmaženkliai ☹):

ãčiũ *jst.* merci ◦ *sakyti a.* dire merci ◊ **Labai a.!** – ◊ **Prašom!** ◊ Merci beaucoup, ◊ merci bien ! – ◊ Je vous/t'en prie ! ◦ **A. už jūsų apsilankymą** Merci de votre visite ◦ **Dar truputėlį kavos?** – **Ne, a.!** Encore un peu de café ? Non merci ! ◊ **Iš anksto a.!** ◊ Merci d'avance ◊ **a. Dievui!** ◊ Dieu merci ! ◊ **dirbti už a.** (dykai) travailler gratis, ◊ ☹ travailler pour le roi de Prusse (p. 55)

maišas *dkt.* v. (4) 1. (*didelis popierinis, audeklinis reikmuo buriems produktams, jo turinys*) sac n. m. ◦ **užrišti maišą** lier un sac ◦ **nešti maišą** porter un sac ◦ **pripildyti, ištuštinti maišą** remplir, vider un sac ◦ **m. grūdams** sac à blé ◦ **grūdų m.** sac de blé ◦ **pilnas m. kaip akis** sac bourré jusqu'à la gueule ◊ **parduoti katę maiše** (*neparodant prekės*) ◊ ☹ vendre qqch dans un sac 2. *niek. (storas žmogus): jis tikras m.* il est gonflé comme un sac ◊ **kiauras m.** (*išlaidūnas*) ◊ un sac percé, panier percé ◊ **būti kaip maišu trenktam** (*kvailam*) ◊ ☹ avoir un coup de bambou, ◊ ☹ être frappé (p. 555)

Tarpkultūrinės dvikalbės komunikacijos požiūriu, žodyno privalumu reikėtų laikyti lietuvių ir prancūzų kultūrinių reikšmių, kurios vertimo moksle vadinamos kultūrinėmis realijomis, įtraukimą į žodyną. Šios reikšmės, kaip rodo atlikti vertimo mokslo tyrimai, itin dažnai kelia problemų vertėjams, verčiantiems tekstus į savo gimtąją kalbą. Tai pasakytina ir apie gimtakalbius frankofonus, kuriems ne viena lietuvių kultūrinė reikšmė tampa tikru vertimo iššūkiu (Leonavičienė 2014, 99–130). Tikėtina, kad naujasis „Dictionnaire lituanien–français. Lietuvių–prancūzų kalbų žodynas bus naudingas lietuvių literatūrai į prancūzų kalbą ir prancūzų literatūrai į lietuvių kalbą verčiantiems vertėjams, padės jiems geriau suprasti ir interpretuoti kultūrinės tekstų reikšmes. Pateksime kelis lietuvių kultūrinių reikšmių pavyzdžius iš aptariamo žodyno:

aguonañnis *dkt.* v. (2) *kul.* (*pyragas su aguonomis*) gâteau n. m. au pavot (p. 58)

aguõnpienis *dkt.* v. (1) *kul.* (*trintų aguonų ir vandens skystimas, valgomas per Kūčias*) lait n. m. de pavot (boisson traditionnelle lituanienne de Noël, préparée à base de graines de pavot) (p. 58)

didžkukulis *dkt.* v. (1) *kul.* (*tarkuotų bulvių kukulis su įdaru*) sorte de quenelle farcie de viande, faite de pommes de terre râpées ◦ t. p. → **cepelinas** (p. 223)

kūčiùkai *dkt.* v. *dgs.* (2) *relig. kul.* (*Kūčių sausainėliai su aguonomis*) biscuits n. m. pl. au pavot qu'on mange avec du lait de pavot au réveillon de Noël (p. 500)

Apie leksikografiniu požiūriu reikšmingų sintagmų, kolokacijų, idiomų ir kitų leksinių vienetų įtraukimą į žodyną prof. Danguolė Melnikienė išsamiai aptaria prancūzų ir lietuvių kalbomis parašytoje pratarmėje skaitytojui. Šioje pratarmėje, sudarančioje daugiau

kaip 50 puslapių, apžvelgiama keliakalbių, ypač dvikalbių, žodynų rengimo Lietuvoje istorija, nuosekliai pristatoma jų raida nuo 1620 metų Konstantino Sirvydo lenkų, lotynų ir lietuvių kalbų žodyno „Dictionarium trium linguarum“ iki šioje recenzijoje aptariamo naujojo žodyno. Analizuodama dvikalbių žodynų Lietuvoje rengimo ir leidybos problemas tarpukariu, sovietiniu laikotarpiu ir nuo Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo 1990 metais iki šių dienų, prof. Danguolė Melnikienė atsižvelgia į neginčytinai svarbias istorines, politines ir sociokultūrinės aplinkybes, lėmusias dvikalbių žodynų rengimo principus, jų kokybę ir leksinių vienetų atrankos į žodynus tradicijas. Pratarmėje išsamiai aprašytos ir naujojo „Dictionnaire lituanien–français. Lietuvių–prancūzų kalbų žodyno“ atsiradimo priežastys, žodžių atrankos kriterijai, pavyzdžių pateikimas, modernių dvikalbių žodynų poreikis ir aptariamo žodyno megastruktūra, makrostruktūra ir mikrostruktūra. Žodyno pratarmė moksliniu požiūriu yra informatyvi ir teikianti daug naujos, iki šiol neskelbtos leksikografinės informacijos apie dvikalbių žodynų, ypač lietuvių–prancūzų ir prancūzų–lietuvių kalbų žodynų, rengimą, todėl galima teigti, kad pusšimtį puslapių sudaranti pratarmė suteikia žodynui didelę papildomą vertę.

Nuosekliai, sistemiškai ir šiuolaikiškai žodyne pateikta naujausia, realią vartoseną atitinkanti lietuvių ir prancūzų kalbų leksika, atspindi dabartinius žodynų naudotojų poreikius. Tai neabejotinai leidžia laikyti prof. Danguolės Melnikienės „Dictionnaire lituanien–français. Lietuvių–prancūzų kalbų žodyną“ svarbiu įvykiu Lietuvos dvikalbių žodynų rengimo istorijoje. Šis reikšmingas ir kokybiškai atliktas leksikografinis darbas bus naudingas lietuvių ir prancūzų kalbotyros specialistams, šias kalbas, kaip užsienio kalbas, studijuojantiems studentams, vertėjams, vertimo studijas pasirinkusiems studentams, vertimo tyrėjams, kalbų didaktikos specialistams, moksleiviams, komunikacijos specialistams ir visiems, kurie domisi kalbų ir kultūrų reiškiniais.

Literatūra

- Hausmann, Franz J. 1984. Wortschatzlernen ist Kollokationslernen. Zum Lehren und Lernen französischer Wortverbindungen. *Praxis des neusprachlichen Unterrichts* 31 (4), 395–407.
- Leonavičienė, Aurelija. 2014. Lietuvių kultūrinių realiųjų vertimas į prancūzų kalbą. *Kultūrinių teksto reikšmių interpretacija ir vertimas. Mokslo monografija*. Kaunas: Technologija. 99–130.
- Melnikienė, Danguolė. 2020. *Dictionnaire lituanien–français. Lietuvių–prancūzų kalbų žodynas*. Paris: Hermann Éditeur.